

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek (IVO) door middel van een
bureau-onderzoek en boringen, op
tuincentrum Koudenburg te Odoorn,
gemeente Borger-Odoorn (Dr.)**

G.M.A. Bergsma

ARC-Rapporten 2005-77

Groningen
05 augustus 2005
ISSN 1574-6887

Afbeelding 1 De ligging van het onderzoeksgebied.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

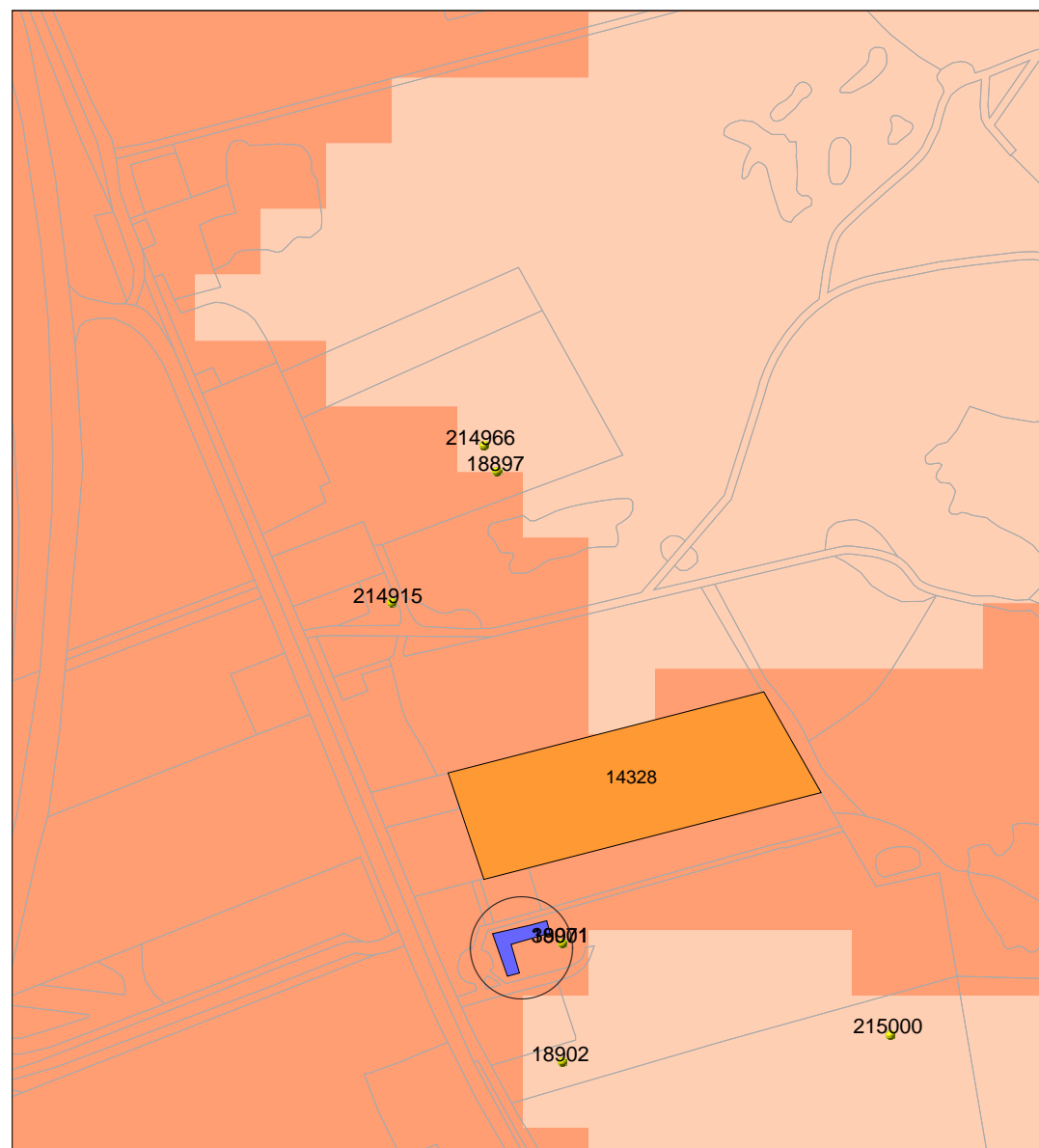
De aanleiding voor het onderzoek is het voornemen van tuincentrum Koudenburg tot uitbreiding van de bestaande verkoopruimte aan de Borgerderweg te Odoorn. Voorafgaand aan de nieuwbouw is Archaeological Research & Consultancy benaderd om, conform het verdrag van Malta, een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) uit te voeren. Het IVO bestaat uit een bureau-onderzoek en een booronderzoek dat op 7 juli 2005 door mw. drs. G.M.A. Bergsma en mw. drs. M.C. Blom is uitgevoerd.

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied ligt aan de Borgerderweg 22 te Odoorn, iets ten noorden van de plaats Odoorn (afb. 1 en 2). Het te onderzoeken gebied is ca. 480 m² groot.

1.3 Objectgegevens

ARC-Projectcode	2005/198
Provincie	Drenthe
Gemeente	Borger-Odoorn
Plaats	Odoorn
Toponiem	Koudenburg
Kaartblad	17F
Coördinaten	252.900/542.500
Periode	n.v.t.
Type object	n.v.t.
Type bodem	podzol
Geomorfologie	dekzand

Legenda

MONUMENTEN

- archeologische betekenis
- archeologische waarde
- hoge archeologische waarde
- zeer hoge archeologische waarde
- zeer hoge arch waarde, beschermd

WAARNEMINGEN

ONDERZOEKSMELDINGEN

TOP10 ((c)TDN)

IKAW

- zeer lage trefkans
- lage trefkans
- middelhoge trefkans
- hoge trefkans
- lage trefkans (water)
- middelhoge trefkans (water)
- hoge trefkans (water)
- water
- niet gekarteerd

Schaal 1:5000

ROB
ArchisII

Afbeelding 2 Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) met monument, waarnemingen en, binnen de cirkel, de ligging van het onderzoeksgebied. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 05 juli 2005.

1.4 Doel van het onderzoek

Het onderzoek heeft als doel om na te gaan of er zich archeologische resten in de bodem van de onderzoekslocatie bevinden en hoe de conservering ervan is.

1.5 Werkwijze

Om de doelstelling te kunnen verwezenlijken zijn op het onderzoeksterrein in totaal zes boringen gezet ten behoeve van de archeologie (zie bijlage 1 en afb. 3). Deze boringen zijn verspreid over het terrein gezet om een juiste, algehele, indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen. Een deel van het onderzoeksterrein is bebouwd. Derhalve is ter plekke besloten om de boorpunten zo dicht mogelijk bij de bebouwing te zetten om te kijken in hoeverre de bodem verstoord is. Daarbij is gekozen voor een zodanige verspreiding van de boorpunten dat, ondanks de beperking als gevolg van de bebouwing, een goed beeld van de bodemopbouw verkregen kon worden. De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen konden worden beschreven en opgemeten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot.

Voor het boren is gebruik gemaakt van een verlengbare edelmanboor met een diameter van 7 cm. Naast het boren is, voor zover mogelijk, een oppervlaktekartering uitgevoerd bestaande uit het aflopen van het gehele terrein en het inspecteren van allerlei ontsluitingen. De vondstzichtbaarheid was slecht aangezien het terrein bebouwd en bestraat is. Tijdens het onderzoek zijn door een medewerker van het tuincentrum op de plaats van de boorpunten tegels en klinkers gelicht om het boren mogelijk te maken.

2 Resultaten

2.1 Bureau-onderzoek en geo-archeologische context

Voor het bureau-onderzoek is gebruik gemaakt van de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW 2e generatie) en de gegevens in Archis (database van de Nederlandse Archeologie). Daarnaast zijn de geomorfologische kaart van Nederland (1:50.000, blad 17 en 18), de historische atlas (Geudeke et al. 1990), literatuurbronnen (Jager 1989 en Jelsma 1992) en bronnen op het internet geraadpleegd. Voor de datering van de beschreven archeologische periodes wordt verwezen naar de tabel in bijlage 2.

De archeologische verwachting van het onderzoeksterrein is volgens de IKAW hoog. In Archis zijn in de directe omgeving van het onderzoeksterrein een aantal waarnemingen opgenomen en er bevindt zich direct ten noorden van het terrein een archeologisch monument (nr. 14328). Het monument betreft een terrein waarin sporen van een urnenveld uit de Late Bronstijd zijn aangetroffen. Van dit urnenveld zijn vondsten uit de Bronstijd en de IJzertijd bekend. Het betreft drie urnen, waaronder een Kümmerkeramikpot en een bronzen baardtangetje (Jager 1989, p. 58). Daarnaast zijn er in de omgeving bewoningssporen uit het Neolithicum

en/of de Bronstijd aangetroffen. De waarnemingen die in de microregio rond het onderzoeksterrein zijn gedaan worden aangegeven in afbeelding 2. Het betreft de volgende waarnemingen:

- Waarnemingsnummer 39071. Op het onderzoeksterrein is een afslag van vuursteen aangetroffen. De datering van de afslag is onbekend. Verder is er op het terrein een halffabrikaat van een vuurstenen spits gevonden. De datering beslaat de periode vanaf het Laat-Neolithicum tot en met de Bronstijd.
- Waarnemingsnummer 18902. Ten zuiden van het onderzoeksterrein zijn een klopsteen en een onbekend vuurstenen voorwerp aangetroffen die in het Mesolithicum tot en met het Neolithicum gedateerd worden.
- Waarnemingsnummer 215000. Ten zuidoosten van het onderzoeksterrein zijn aanwijzingen voor een grafheuvel uit de Bronstijd aanwezig.
- Waarnemingsnummer 214966. Ten noorden van het terrein is een vuurstenen afslag uit het Midden-Paleolithicum aangetroffen.
- Waarnemingsnummer 18897. Ten noorden van het terrein is een aardewerk wandfragment van onbekende datering aangetroffen. Tevens zijn er drie brokken vuursteen en een vuursteenkernel gevonden. De datering van de vuurstenen voorwerpen is Paleolithicum tot en met Bronstijd.
- Waarnemingsnummer 214915. Ten noordwesten van het terrein is een vuurstenen bijl van de Trechterbeker-cultuur uit het Midden-Neolithicum aangetroffen.

Uit het bureau-onderzoek komt verder naar voren dat de macro-omgeving van het onderzoeksterrein rijk is aan archeologische vondsten, vooral vuurstenen voorwerpen, maar ook aan archeologische monumenten, zoals nederzettingsterreinen, hunebedden, grafheuvels en urnenvelden. De oudste aanwijzingen voor bewoning dateren uit het Paleolithicum. De meest bekende archeologische monumenten zijn de hunebedden ten noordwesten van Odoorn (D32) en ten zuidoosten van Odoorn (D34). Ten oosten van Odoorn bevindt zich het Eppiesbergje, een grafheuvel uit de Bronstijd. Volgens de historische kaart en de kadastrale minuut is het gebied omstreeks 1830–1850 niet ontgonnen en bestond uit heide.

In 1992 is er door het Groninger Instituut voor Archeologie door middel van grondboringen en proefsleuven, een inventarisatie gemaakt van het archeologisch bodemarchief van het ruilverkavelingsgebied Odoorn (Jelsma 1992). Uit de grondboringen die destijds op het terrein van de boomkwekerij bij het tuincentrum zijn uitgevoerd bleek dat er een verstoord bodemprofiel aanwezig was. Daaruit is geconcludeerd dat eventuele archeologische grondsporen niet meer aanwezig zullen zijn (Jelsma 1992, p. 20). Bij boringen die in 1999 door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek zijn uitgevoerd bleek het oorspronkelijke bodemprofiel buiten het terrein daarentegen goed geconserveerd te zijn. Ten tijde van dit booronderzoek is de vuurstenen afslag, beschreven onder waarnemingsnummer 39071, aangetroffen.

2.2 Bodemopbouw

Volgens De Mulder et al. (2003) bestaat de bodem van onder naar boven uit: keileem (Formatie van Drenthe), zand (Formatie van Boxtel, laagpakket van Wierden) en bouwvoor. Het zand bestaat uit matig fijn dekzand waarin zich een veldpodzol

heeft ontwikkeld. De top van de bodem, de A-horizont, is humusrijk en meestal verploegd, daaronder bevindt zich een uitspoelingslaag, de E-horizont. Onder de E-horizont bevindt zich de B-horizont, waarin uitgespoelde humus- en ijzerdeeltjes neerslaan. De B-horizont gaat geleidelijk over in het ongeroerde moedermateriaal, de C-horizont.

Tijdens het onderzoek werd regelmatig een veldpodzolbodem aangetroffen (zie bijlage 1). In geen van de boringen is een A-horizont in het bodemprofiel aangetroffen. Alleen boring 1 toont een redelijk intact bodemprofiel, hierbij is nog een restant van de E-horizont zichtbaar. De boringen 2 en 3 tonen een intact bodemprofiel vanaf de B-horizont. In boring 6 is de bodem tot in de B-horizont verstoord. Het moedermateriaal is daar onverstoord. Boring 5 vertoont een verstoring tot in de C-horizont. Ter hoogte van boring 4 is de bodem sterk verstoord. Tijdens het onderzoek bleek dat daar de bodem tot tenminste 2,5 m diepte vanaf het maai-veld is verstoord. Tijdens het archeologisch onderzoek zijn geen vondsten in de boorkernen aangetroffen.

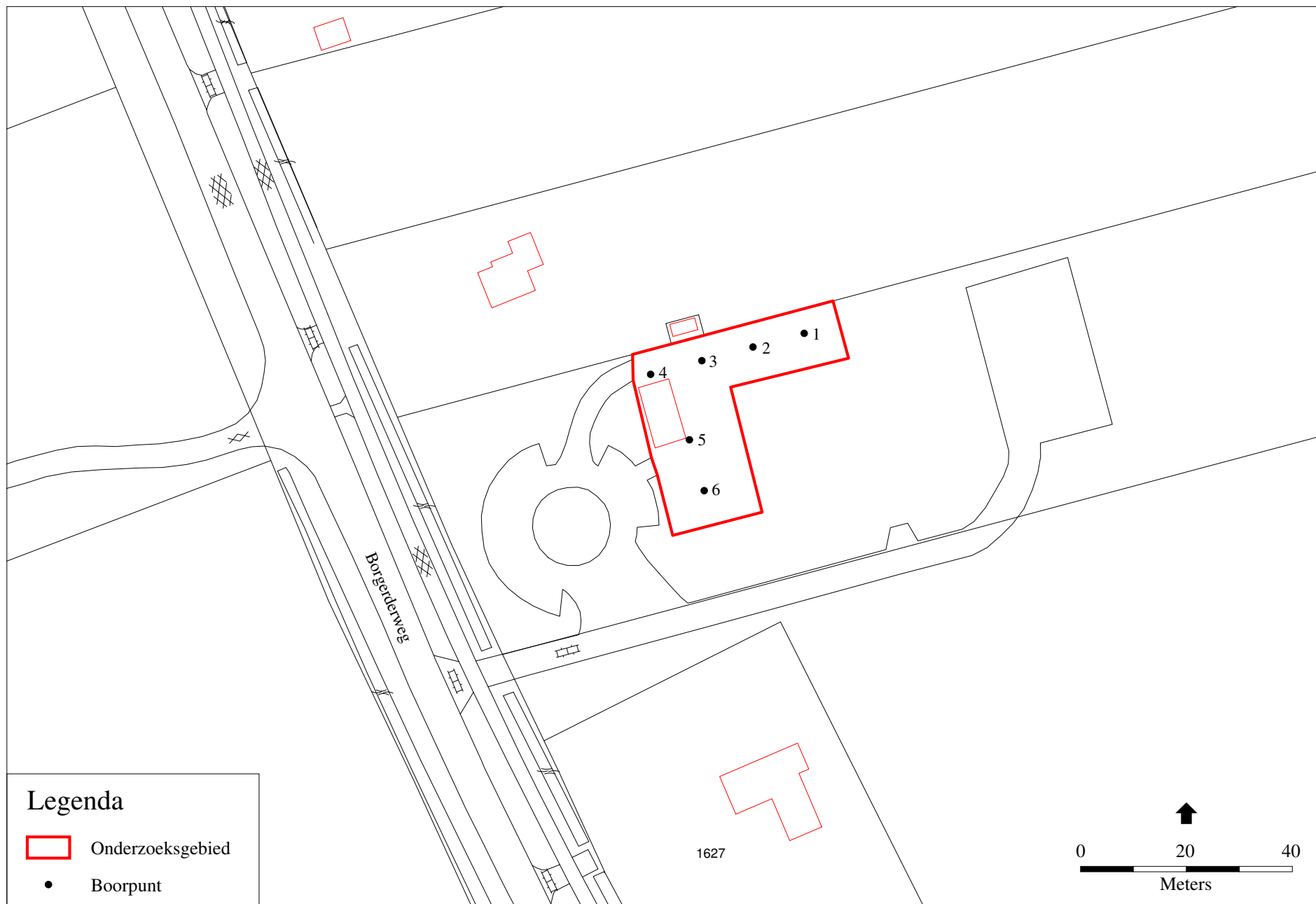
3 Conclusies

Uit het bureau-onderzoek blijkt dat er in de nabije omgeving vanaf het Paleolithicum menselijke activiteiten hebben plaatsgevonden. Het belangrijkste archeologische monument in de omgeving van het onderzoeksterrein is het nabij gelegen urnenveld.

Het beeld dat uit het booronderzoek naar voren komt, toont dat in vrijwel het gehele onderzoeksgebied een duidelijk veldpodzolprofiel aanwezig is. Alleen in het noordwestelijke deel, rond boring 4, is er sprake van ernstige bodemverstoring. Er zijn tijdens het booronderzoek geen archeologische indicatoren aangetroffen. Aan de hand van de resultaten van het IVO is een archeologische waardering voor het onderzoeksterrein opgesteld, die is weergegeven in paragraaf 4.

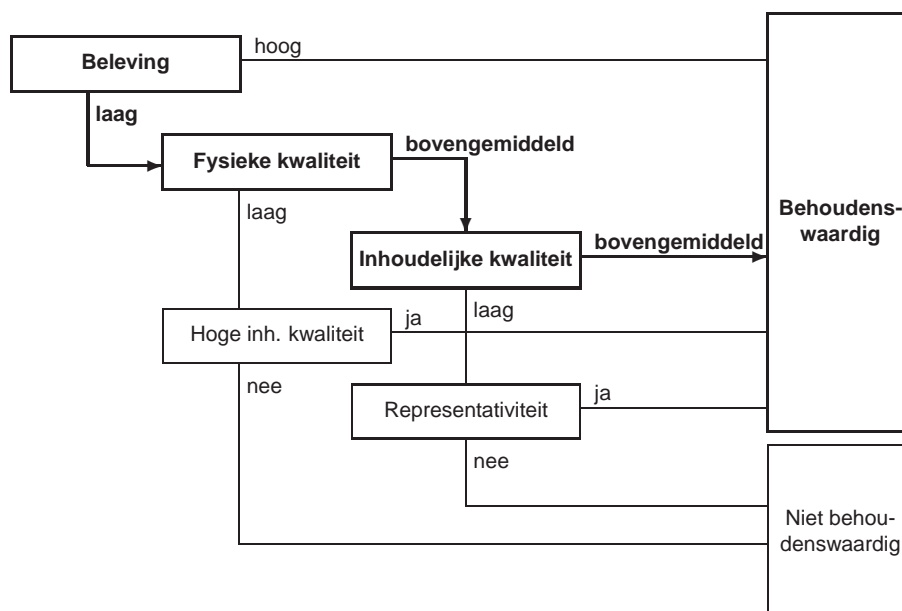
4 Waardering volgens KNA 2.0

Hieronder vindt u de waardering van de resultaten volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 2.0. De waardering bestaat uit een scoretabel met uitleg en een beslissingsdiagram. In de scoretabel worden de resultaten van het onderzoek van een gewicht voorzien (mogelijke scores: 1 t/m 3). Een laag getal representeert een lage waarde en een hoog getal een hoge waarde. In het beslissingsdiagram wordt op basis van de scores in de tabel bepaald of het object behoudenswaardig is. De behoudenswaardigheid van de vindplaats is het leidende criterium voor het bepalen van de noodzaak voor vervolgonderzoek. Een korte uitwerking van de criteria waarmee in de scoretabel rekening wordt gehouden vindt u in bijlage 3. Voor een volledige beschrijving van de normen en regels volgens welke deze waardering tot stand is gekomen, staat de website van het College voor de Archeologische Kwaliteit tot uw beschikking (www.cvak.org). U vindt de documentatie voor deze waardering onder 'KNA: inventariserend veldonderzoek'.

Afbeelding 3 Ligging van de boorpunten. Kaart: B. Schomaker.

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	–	n. v. t.
herinneringswaarde	–	n. v. t.
<i>Fysieke kwaliteit</i>		score
gaafheid	2	stratigrafie deels intact
conservering	1	geen vondsten aangetroffen
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>		score
zeldzaamheid	3	nabijgelegen archeologisch monument
informatiewaarde	3	systematisch booronderzoek in 1992 en 1999
ensemblewaarde	3	monument en waarnemingen binnen de micro-regio
representativiteit	–	urnenveld ten noorden van onderzoeksterrein

Aan de hand van de boringen kan worden geconcludeerd dat het terrein een middelhoge archeologische waarde heeft. Hoewel er in het verleden bodemverstorende activiteiten hebben plaatsgevonden (als gevolg van bebouwing op een deel van het onderzoeksterrein), moet aan het terrein, gezien het archeologische monument en de waarnemingen in de omgeving van het terrein, maar ook vanwege de grotendeels intacte bodem die is aangetroffen tijdens het booronderzoek, een middelhoge archeologische waarde toegekend worden.

5 Aanbeveling

Inachtnemend de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie en na overleg met het bevoegd gezag, de provinciaal archeoloog van Drenthe¹, is besloten dat het onderzoeksgebied dusdanig interessant is dat er een vervolgonderzoek geadviseerd wordt. Aangezien het onderzoeksterrein deels bebouwd is en omdat het terrein een relatief kleine oppervlakte heeft, is een opgraving met beperkingen in deze situatie voldoende. Voor de definitieve besluitvorming omtrent de archeologische waarde van het terrein wordt verwezen naar de provinciaal archeoloog van Drenthe.

Literatuur

- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 2 Noord-Nederland 1851–1855*. Groningen.
- Jager, S.W., 1989. *Odoorn, het landinrichtingsgebied 'Odoorn'. Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering*. Amersfoort. Interimrapport (fase 1).
- Jelsma, J., 1992. *Ruilverkavelingsgebied Odoorn. Een aanvullende archeologische kartering, inventarisatie en waardering*. Groningen.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

¹Dr. W. A. B. van der Sanden, Drents Plateau, tel: 0592 305932.

Bijlage 1 Boorstaten

De afkortingen die in de tabel gebruikt worden:

Lz3 leem, sterk zandig Zs1 zand, zwak siltig

boring 1					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
15	Zs1		scherp	geelgrijs	opgebracht zand
20	Zs1		geleidelijk	grijsbruin	restant E-horizont
21	Zs1		geleidelijk	geelbruin	B-horizont
70	Zs1			geel	C-horizont
boring 2					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
25	Zs1		geleidelijk	bruin	bruin gevlekt, opgebracht zand
35	Zs1		scherp	bruingrijs	
50	Zs1		geleidelijk	geelbruin	restant B-horizont
90	Zs1		geleidelijk	geel	C-horizont
110	Lz3			lichtgeel	C-horizont
boring 3					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
10	Zs1		geleidelijk	grijsbruin	
20	Zs1		geleidelijk	donkergrijs	
22	Zs1		geleidelijk	grijs	
50	Zs1		geleidelijk	lichtbruin	gevekt en rommelig
60	Zs1		geleidelijk	donkerbruin	restant B-horizont
110	Zs1			lichtbruin	C-horizont, overgang naar Lz3
boring 4					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
30	Zs1		geleidelijk	geelbruin	gevekt
50	Zs1		geleidelijk	bruingrijs	gevekt
70	Zs1		geleidelijk	grijsbruin	gevekt
100	Zs1		geleidelijk	geelbruin	gevekt
120	Zs1		geleidelijk	geelgrijs	gevekt
125	Lz3		geleidelijk	oranje	sterk ijzerrijk
130	Zs1		geleidelijk	bruinzwart	gevekt
250	Zs1			bruingrijs	gevekt
boring 5					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
40	Zs1		geleidelijk	geelgrijs	met bruine vlekken
55	Zs1		geleidelijk		zeer vlekkerig
120	Zs1			geel	C-horizont
boring 6					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
8	Zs1		geleidelijk	geel	gevekt
12			geleidelijk	bruingrijs	
25	Zs1		geleidelijk	bruin	
45	Zs1		geleidelijk	geelbruin	verrommelde B-horizont, zwak ijzerrijk
100	Zs1			geel	C-horizont

Bijlage 2 Periodisering

De onderstaande tabel geeft een vereenvoudigde archeologische tijdsschaal (conform Brandt et al. 1992).

Periode	
Paleolithicum	8800 v. Chr. en eerder
Midden-Paleolithicum	300.000–35.000 v. Chr.
Mesolithicum	8800–4900 v. Chr.
Neolithicum	5300–2000 v. Chr.
Midden-Neolithicum	3400–2850 v. Chr.
Laat-Neolithicum	2850–2000 v. Chr.
Bronstijd	2000–800 v. Chr.
Late Bronstijd	1000–800 v. Chr.
IJzertijd	800–12 v. Chr.
Romeinse Tijd	12 v. Chr. – 450 n. Chr.
Vroege Middeleeuwen	450–1050 n. Chr.
Late Middeleeuwen	1050–1500 n. Chr.
Nieuwe Tijd	1500 n. Chr. tot heden

Bijlage 3 Waarderingscriteria conform KNA 2.0

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	–	zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement; vorm en structuur; relatie met omgeving
herinneringswaarde	–	verbondenheid met feitelijk historische gebeurtenis; associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis
<i>Fysieke kwaliteit</i>		opmerkingen
gaaft	1/2/3	aanwezigheid sporen; gaaft sporen; ruimtelijke gaaft; stratigrafie intact; mobilia in situ; ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling; ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen; aanwezigheid antropogeen biochemisch residu; stabiliteit van de natuurlijke omgeving
conservering	1/2/3	conservering artefacten (metaal/overig) conservering organisch materiaal
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>		opmerkingen
zeldzaamheid	1/2/3	het aantal vergelijkbare monumenten (monumenttypen) van goede kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld;
informatiewaarde	1/2/3	idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart opgraving/onderzoek van vergelijkbare monumenten binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan 5 jaar geleden; volledig/partieel); recent en systematisch onderzoek in de betreffende archeoregio; recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode; passen binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut, ROB of anderen
ensemblewaarde	1/2/3	synchrone context (voorkomen van monumenten uit dezelfde periode binnen de micro-regio; diachrone context (voorkomen van monumenten uit openvolgende perioden binnen de micro-regio; landschappelijke context (fysisch- en historischegeografische gaaft van het contemporaine landschap; aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving
representativiteit	–	kenmerken voor een bepaald gebied en/of periode; het aantal vergelijkbare monumenten van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd; idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart